

jailijaelämäkertojen ekspertti Panu Rajala väitellyt aikoinaan F. E. Silanpään elämäkerralla vaan tämän romaanin *Silja* synnyllä. Suurelle yleisölle kirjallisuudentutkimus sen sijaan näyttäytyy kirjailijaelämäkertoina. Teokset luetaan teoksina ja elämä omana teoksenaan ja odotetaan, että kirjailijan taustoisista paljastuisi jotain salattua. Kiinnostavana koetaan se, mikä teosten maailmassa vastaa kirjailijan omaa elämää, vaikka tutkijat kuinka yrittävät vakuuttaa, että sellaista suoraa yhteyttä ei ole.

Koska kirjallisuustiede ei ole ollut kiinnostunut elämäkerrallisesta tutkimuksesta, sen metodiikka ei ole juurikaan kehitetty. Elämäkerrat ovat edelleen samaa elämä ja teokset -tyyppiä kuin vuosikymmeniä sitten. Myönnettävä toki on, että suorat elämän ja tuotannon rinnastukset ovat nykyään harvinaisia, mutta elämän ja tuotannon monimutkaista problematiikkaa kukaan ei ole onnistunut ratkaisemaan, eivät edes kirjailijat itse. Elämäkerrat kertovat aina liikiarvoista, mutta se ei tee niitä vähemmän kiinnostaviksi.

Vaikka elämäkertoilla ei tullaakaan tohtoreiksi, väitöskirjana julkaistu tieteellinen tutkimus voi antaa kimmokkeen ja perustan elämäkerralle. Näin on syntynyt Minna Majjalan teos *Minna Canth, herkkä, hellä, hehkuvainen*. Järjestyksin on aivan oikea. Ensin analysoidaan ja tulkitaan tuotanto tieteellisessä tutkimuksessa, sitten sijoitetaan se kirjailijan elämänsä kuun. Ongelmaton lähtökohta ei kuitenkaan ole, sillä vaatii erityistä tarkkuutta ja kriittisyyttä pitää erossa tuotannosta tehdyt johtopäätökset ja niiden merkit kirjailijan elämässä. Varuillaan on syytä

Ikonia kaatamassa

■ MARIA-LIISA NEVALA

Minna Majjala: *Minna Canth, herkkä, hellä, hehkuvainen*. Otava 2014.

Sen jälkeen kun uuskritiikki suisti vallasta elämäkerrallisen tutkimuksen, sellaista uskalikkoa ei ole ilmaantunut, joka olisi esittänyt väitöskirjakseen kirjailijaelämäkerran. Ei edes tämän hetken kir-

myös olla sen suhteen, että ei ryhdy etsimään elämästä tuotannon merkkejä.

Kirjailijan elämän tärkein manifestatio on hänen tuotantonsa, johon luen myös kirjeet tai päiväkirjat, joissa kirjailija voi tietoisesti rakentaa kuvaa itsestään. Kirjeet ja päiväkirjat ymmärretään helposti totuudellisempina kuin kaukokirjallinen tuotanto, mutta ne ovat yhtä petollista lähdeaineistoa kuin kaikki muukin, mitä kirjailija kirjoittaa. Kirjailijan toimenkuvaan kuuluu huiputtaminen ja huijaaminen.

Kaiken elämäkerrallisen tutkimuksen perustana on tietenkin tekstianalyysi ja tekstin tulkinta. Mutta yhtä tärkeänä tulevat historian, sosiologian, filosofian, psykologian ja muiden taiteiden tutkimusmenetelmät aina kohteesta riippuen. Kirjoittajalta vaaditaan myös erittäin laajaa yleissivistystä ja lukeisuutta, niin että hän osaa orientoitua erilaisten vaikutusten verkostoissa. Erityisen tärkeää on osata erottaa oman kohteensa kannalta olennainen ja epäolennainen. Helposti tutkija lähtee seuraamaan sinänsä kiehtovia johtolankoja, joilla ei sitten lopulta ole konkreettista merkitystä oman tutkimuskohteen kannalta. Elämäkertoja arvioitaessa perusolettamuksena on hyvä pitää, että ne ovat aina spekulatioita ja tulkintoja, jotka parhaimmillaan kuitenkin antavat lukijalle kuvan siitä maailmasta, jossa kirjailija tuotantonsa loi. Virhepäätelmät vaativat tutkijaa kuitenkin aina kulman takana, mutta virhepäätelmätkin saattavat auttaa ymmärtämään paremmin kirjailijan tuotantoa.

Maijalan Canth-elämäkerta vastaa moniin edellä esittämiini haas-

teisiin, mutta ongelmatonta argumentointi ei kaikilta osin ole. Koska Canthilla on ollut suomalaisessa kirjallisuudessa vahva naiskirjailijan ikonin asema, se on houkutelut kirjoittajan tähdentämään voimakkaasti ja toistuvasti sitä, että Canth ei ollut yksinomaan taisteleva naisasia-aktivisti, mitä hän ei tietysti yksinomaan ollutkaan, ja sen todistaa myös hänen tuotantonsa. Maijalan mukaan Canthin tuotantoa on aikaisemmin luettu ensisijaisesti tendenssikirjallisuutena, mutta väite ei kaikin osin pidä paikkansa. Käsitys Canthista on ollut jo hänen omana aikanaan – ja varsinkin sen jälkeen – paljon vaihteikkaampi.

Maijalan mukaan kirjallisuudentutkimus ja erityisesti aikalaisen ja ystävän Lucina Hagmanin elämäkerta (1906–1911) on pitänyt yllä kuvaa Canthista taistelevana naisasianaisena. Itse asiassa kuva taistelijasta luotiin jo Canthin elinaikana, ja sen tekivät erityisesti mieskriitikot. Mutta aivan kuten Maijala toteaa, luotu kuva on yksipuolinen, kun sitä tarkennetaan Canthin tuotannon, kirjeenvaihdon ja toiminnan analyysillä.

Toisaalta tutkimuskaan ei mahda sille mitään, että Canthia on pidetty ja pidetään edelleen naisasia-liikkeen ikonina. Kuuluihan hän todistettavasti Suomen Naisyhdistyksen ja Unionin ensimmäisiin jäseniin. Eikä Maijala yritäkään kieltää, että Canth ei olisi tuotannossaan ja elämässään nähnyt tärkeäksi tehtäväkseen naisen yhteiskunnallisen aseman parantamista. Kysymys on siitä, mitä nostetaan etualalle. Sitä paitsi kirjailija voi hyvin vähän ohjalla teostensa tulkintaa tai kirjailijakuvaansa varsinkin kuolemansa jälkeen. Tosin

Canth kyllä yritti antaa ymmärtämättömimmille mieskriitikoille lukuohjeita.

Teatteri teki Canthista näkyvämmän ja julkisemman kuin muista ajan naisasiaa lähellä olevista toimijoista. Jos Canthin näytelmien esityshistoria olisi otettu elämäkerrassa mukaan muutenkin kuin vain ensiesitysten kritiikkeinä, johtopäätökseksi olisi vääjäämättä tullut, että Canthin tuotantoa ei ole koskaan asetettu yhteen lokeroon. Canthin näytelmiä on käytetty suomalaisissa teattereissa monenlaisten yhteiskunnallisten ja psykologisten ajatusten tulkkeina. Suuren yleisön käsitys Canthista kirjailijana on syntynyt pääosin teatteriesitysten kautta. Kirjailija elää ensisijaisesti teostensa tulkintoista, ei siitä, minkälainen hän oli ihmisenä.

Elämäkerran parasta antia on Canthin tuotannon tulkintojen liittäminen ajankohdan psykologisiin ja medikalisoituneisiin ihmiskäsityksiin. Useat kirjailijan teokset saavat tässä analyysissä uusia sävyjä ja liittyvät aikaisempaa kiinteämmin ajan aatteelliseen ja kirjalliseen keskusteluun. Analyysin lähtökohdانا on passion käsite, joka sille, joka tutustuu vain elämäkertaan, jää väistämättä hieman ilmassa leijuvaksi yleiskäsitteeksi ja tullaakseen ymmärretyksi vaatii rinnalleen Maijalan väitöskirjan *Passion vallassa. Hermostunut aika Minna Canthin teoksissa* (2008).

Nyt julkaistussa elämäkerrassa Maijala jättää määrittelemättä passion filosofis-psykologisen viitekehysten. Väitöskirjassaan tekijä sen sijaan määrittelee tarkemmin passion ihmisen ja erityisesti naisen ominaisuutena ratkaista psyykkiset ja fyysiset ongelmansa vaipumalla in-

tohimoiseen, voimakkaaseen tunnetilaan, joka usein päättyy joko kuolemaan, sairauteen tai hulluuteen. Niitä lukijoita, jotka ovat erityisen kiinnostuneita Canthin tuotannon tästä linjasta, kehotan tutustumaan Maijalan väitöskirjaan.

Maijalan elämäkerran yksi teesi on osoittaa, että aikaisemmin Canthin tuotantoa on luettu ja tulkittu yksipuolisesti tendenssikirjallisuutena. Toinen hänen teesinsä on, että Canthin tuotannossa ei tapahtunut mitään käännettä yhteiskunnallisesta psykologiseen vaan että linja oli koko ajan sama ja että yhteiskunnallinen ja psykologinen ovat läsnä Canthin tuotannossa samanaikaisesti. Maijala kirjoittaa: "... myös Canthin teosten psykologisuus on itse asiassa samalla yhteiskunnallista. Näyttämällä kaunokirjallisen kuvauksen keinoin yksilön tarinassa vaikuttavat tekijät – köyhyyden, koulutuksen puutteen, romanttisella kirjallisuudella ruokitun hysteerisen taipumuksen – Canth pystyi osoittamaan myös keinoja muuttaa yhteiskuntaa paremmaksi." Maijala venyttää äärimmilleen sekä käsityksen psykologiasta että yhteiskunnasta mutta tuottaa kiinnostavia tulkintoja Canthin teosten henkilöistä ja heidän reaktioistaan.

Erittäin kiinnostava on tapalla, millä Maijala tuo mukaan Canthin "omakuvan", jossa sairaus on yksi tärkeä selittävä tekijä. Näkemys Canthista oman terveydentilansa tarkkailijana ja myös ajoittain erilaisista fyysisistä ja henkisistä vaikeuksista kärsivänä perustuu kirjeisiin ja aikaistodistuksiin. Canthin henkilökohtainen kiinnostus ja ajan medikalisoitunut käsitys ihmisen psyykestä näyttäisivät sohtavan täysin yhteen. Canth siis tarkkailee itseään, löytää todistus-

ta ajan kirjallisuudesta vaivoilleen ja käyttää näitä tietoja luodessaan kaunokirjallisia teoksiaan. Vaikuttaa yksinkertaiselta, mutta Maijalan argumentointi on vakuuttavaa. Erityisen tärkeänä kirjoittaja pitää tässä kohdin muuten kritisoimansa Hagmanin aikaistodistusta: "Canthin sairaskertomuksen kannalta Hagmanin tulkinta on tärkeä, koska Hagman käsittää varhaisessa elämäkerrassaan psyykkiset sairaudet edelleen samalla tavoin kuin aikalaisensa Canth." Käsitys ihmismielestähän mullistui täydellisesti 1900-luvulla Freudin teorioiden myötä ja tulkintoihin saattaa huomaamatta tulla freudilaisia lisä.

Maijala on päätenyt teoksesaan noudattamaan vakiintunutta kirjailijaelämäkertojen kaavaa: kirjailijan elämä, kirjoittaminen – tuotanto, tuotannon analyysia ja ajatusmaailmaa. Lukija vedetään eräänlaiseen spiraaliin, jossa asioita joudutaan toistamaan useaan kertaan. Koska kirjailijaelämäkerrassa on tuotanto aina keskiössä, siihen on pakko palata kaikissa osioissa. Sellaiselle lukijalle, joka tuntee huonosti Canthin tuotannon, metodi on varmasti pedagoginen ja johdattaa lukijan vähitellen yhä syvempään kirjailijan tuotannon ja elämän tuntemukseen. Sellaiselle, jolle Canthin tuotanto on ennestään tuttua, toisto tuntuu paikoin vievän jänteveyden ilmaisulta.

Maijalan elämäkerta on vakuuttavaa tutkimusta ja suuren oppineisuuden osoitus. Asiat ovat kohdallaan arkistotutkimuksia myöten. Siksi jäinkin teoksen luettuani hämmentyneenä miettimään, miksi teoksen alaotsikko on J. H. Erkon runon säe "herkkä, hellä, hehkuva". Elämäkerta ei todista, että Canth olisi ollut vain sitä. Yh-

tä oikeutettua olisi kirjoittaa kiivas, melankolinen, taistelija, mutta siitä ei synny hienoa alkuosintua!

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden professori (emerita) ja Kansallisteatterin entinen pääjohtaja.